

NGUỒN TIN NỘI SINH CỦA TRƯỜNG ĐẠI HỌC THỰC TRẠNG VÀ CÁC GIẢI PHÁP PHÁT TRIỂN

Ths. Trần Mạnh Tuấn
Viện Thông tin Khoa học Xã hội

Đưa ra cách phân nhóm và nêu đặc điểm của nguồn tin nội sinh của trường đại học. Đề xuất các giải pháp về chính sách và cơ chế số hoá, tiếp cận dự án để phát triển các nguồn tin nội sinh đáp ứng các yêu cầu phát triển của trường đại học.

Nguồn tin nội sinh của trường đại học được tạo nên từ các loại hoạt động đào tạo, nghiên cứu. Nguồn tin này phản ánh đầy đủ, hệ thống về các thành tựu cũng như tiềm lực, định hướng phát triển của trường đại học. Với ý nghĩa đặc biệt đó, nguồn tin nội sinh và các chính sách phát triển nguồn tin này thu hút sự quan tâm của các cơ quan TT-TV đại học.

1. Vấn đề quản lý, khai thác nguồn tin nội sinh

Phân nhóm

Xét về tính chất quá trình tạo ra nguồn tin nội sinh, nguồn tin nội sinh của trường đại học có thể được chia thành các loại:

- Nguồn tin phản ánh kết quả hoạt động học tập, đào tạo. Để thấy, thuộc loại này là các luận án, luận văn;

niên luận, các tư liệu điền dã, các tư liệu điều tra, hồ sơ các thí nghiệm; hệ thống chương trình, giáo trình, đề cương bài giảng,....

- Nguồn tin phản ánh kết quả hoạt động nghiên cứu nói chung. Thuộc loại này là các báo cáo kết quả nghiên cứu, các tư liệu trung gian được tạo nên từ việc triển khai các chương trình, đề tài nghiên cứu; các chương trình điều tra cơ bản, điền dã, các đề án-dự án sản xuất thử, thử nghiệm (dự án P); các báo cáo, tham luận khoa học, kỷ yếu các hội nghị, hội thảo và các loại hình sinh hoạt học thuật khác,...

- Nguồn tin phản ánh tiềm lực về đào tạo và nghiên cứu khoa học, trong đó đặc biệt là cơ cấu, quy mô, trình độ đào tạo, nguồn nhân lực khoa học, cơ sở vật

chất kỹ thuật để triển khai các hoạt động đào tạo, nghiên cứu, các thông tin phản ánh định hướng phát triển nói chung, quy mô về hợp tác trong nước và quốc tế trong các lĩnh vực đào tạo, nghiên cứu,....

Một số đặc trưng của nguồn tin nội sinh và các vấn đề

Có nhiều cách tiếp cận để nhận biết các đặc trưng của nguồn tin nội sinh. Từ quan điểm của người tổ chức lưu giữ, quản lý và khai thác thông tin, có thể nêu một số đặc trưng quan trọng của nguồn tin này như sau:

- Bộ phận chiếm tỷ trọng lớn của nguồn tin nội sinh trong trường đại học là tài liệu xám (grey document). Từ đặc điểm này, có thể thấy, các vấn đề liên quan đến quyền sở hữu trí tuệ¹ sẽ

¹ Được hiểu một cách đơn giản như là quyền lợi về tinh thần và vật chất của tác giả các tài liệu này cũng như trách nhiệm của người dùng tin trong việc khai thác, sử dụng những tài liệu này.

là yếu tố được quan tâm hàng đầu. Vì thế, trong quá trình triển khai dịch vụ sao chụp các tài liệu xám, phải tính đến việc hạn chế sao chụp toàn bộ một tài liệu để cung cấp cho người dùng tin, cũng như số lượng bản sao chụp cần hạn chế ở mức thấp nhất. Ngoài ra, chắc chắn sau này, hoàn toàn có thể thay thế dịch vụ này bằng việc cung cấp các tài liệu số hoá, các tệp được định dạng kiểu PDF. Sử dụng công nghệ này sẽ góp phần làm cho việc sử dụng hợp lý (fair use) dịch vụ từ phía người dùng tin. Trên nhiều mạng thông tin hiện nay, người dùng có thể truy nhập đến các nguồn tin số hoá dưới hai dạng là các tệp dữ liệu dạng văn bản và tệp PDF.

- Các hoạt động tạo ra nguồn tin nội sinh về cơ bản đều là các hoạt động có kế hoạch, chịu sự quản lý trực tiếp của trường đại học, dù rằng kinh phí cho việc triển khai các hoạt động này có thể hoặc do Nhà nước cấp, do nguồn tự có của trường đại học hay các nguồn tài trợ từ bên ngoài. Mặt khác, trình độ và ý thức của các cá nhân, tổ chức của trường đại học là một thuận lợi rất cần

bản đối với công tác quản lý. Có thể nói, đây là môi trường xã hội thuận lợi vào bậc nhất để triển khai các chính sách liên quan đến tạo lập, quản lý và khai thác thông tin.

Tuy nhiên, việc quản lý lưu giữ, khai thác nguồn tin nội sinh của trường đại học hiện cũng gặp một số vấn đề khá phức tạp, và trở thành các yếu tố làm phương hại đến quá trình phát triển nguồn tin này.

Thứ nhất, đó là việc thu thập, quản lý, khai thác hệ thống các giáo trình - một bộ phận quan trọng của nguồn tin nội sinh của trường đại học. Hiện nay, nhiều trường đại học của nước ta luôn trong tình trạng thiếu các giáo trình giảng dạy. Các giáo trình đáng ra phải trở thành các xuất bản phẩm, được công bố rộng rãi đến người học và người dạy, thì ở đây thường chỉ tồn tại dưới dạng tài liệu xám. Thực tiễn, các trường đại học rất khó có khả năng tạo lập và quản lý thống nhất được hệ thống giáo trình của mình một cách đầy đủ, đồng bộ. Căn nguyên sâu xa của hiện tượng này có thể thuộc về vấn đề chính sách trong việc

tạo lập, quản lý và khai thác thông tin. Và vì thế, bên cạnh vai trò quyết định của những người quản lý trường đại học, thì vai trò và trách nhiệm của các cán bộ TT-TV chuyên nghiệp là rất quan trọng.

Thứ hai, do quyền của các tổ chức và cá nhân tham gia hoạt động đào tạo, nghiên cứu khoa học đã được pháp luật khẳng định, đang làm cho nguồn tin nội sinh khó có thể kiểm soát được một cách hệ thống. Như vậy, vấn đề này cần được nhìn nhận trên quan điểm chính sách.

- Sự kết hợp xuất bản điện tử và phát triển nguồn tin đã làm nguồn tin nội sinh dạng số trở thành khả thi. Đây là một thực tế có được trên cơ sở các điều kiện KT-XH, sự phát triển và không ngừng hoàn thiện cơ sở hạ tầng thông tin quốc gia. Nhìn chung, trên phạm vi quốc gia, năng lực về nhân lực, cơ sở vật chất - kỹ thuật liên quan đến xuất bản, tạo lập nội dung thông tin và các lĩnh vực công nghệ liên quan đã cho phép các cơ quan thông tin - thư viện đại học tính đến những kế hoạch cụ thể để trở thành các ICP

(nhà cung cấp nội dung thông tin lên Internet) cho cộng đồng của mình. Có thể nói, các ý tưởng về việc hình thành các đề án tạo lập, phát triển các trung tâm học liệu (LRC), hiện đại hoá các trung tâm TT-TV, phát triển các OPAC để thay thế thế hệ các sản phẩm TT-TV trước đây,... xét cho cùng là hướng đến mục tiêu này. Hơn nữa, cũng chính tại nơi đây, khả năng tích hợp các loại nguồn tin nội sinh với nhau và với các nguồn tin khác của trường đại học xét từ quyền lợi của người dùng tin đã được giải quyết một cách căn bản về mặt công nghệ: Sự hình thành các Intranet của trường đại học, và gần đây là việc ứng dụng công nghệ cổng (Portal Technology) để phát triển các mạng này đã tạo nên tiền đề thiết yếu cho điều đó.

- Nguồn tin nội sinh được hình thành theo chu kỳ, thường đa dạng và có số lượng lớn. Nhưng cũng cần lưu ý ở đây là các tài liệu này tạo nên các nhóm có các đặc điểm cũng như việc sử dụng chúng là rất khác biệt nhau. Sự khác biệt giữa các tư liệu điển dã, điều tra thực địa, hồ sơ các thí nghiệm; các niên luận, báo cáo khoa

học; luận án khoa học các cấp,... về các khía cạnh nêu trên đã chứng tỏ điều đó. Cũng cần lưu ý đến tính hệ thống, đồng bộ của các loại nguồn tin kể trên, được thực hiện bởi sinh viên/nghiên cứu sinh *tạo thành một hệ thống các tư liệu khoa học về một chủ đề xác định.*

2. Đề xuất các giải pháp phát triển nguồn tin nội sinh của trường đại học

Đề xuất các giải pháp hợp lý để phát triển nguồn tin nội sinh của trường đại học để nó thực sự trở thành nguồn lực cho sự phát triển của trường là một vấn đề lớn, đòi hỏi sự hợp tác của rất nhiều cán bộ khoa học và quản lý. Có thể chia chúng thành các nhóm giải pháp chính sau:

- Các giải pháp về chính sách và cơ chế. Cần xem xét và thiết kế các giải pháp thành phần trên cơ sở hệ thống pháp luật hiện hành (Bộ luật dân sự liên quan đến bản quyền và quyền sở hữu trí tuệ, đến an ninh quốc gia, Luật Khoa học và Công nghệ, Nghị định số 159/2004/NĐ-CP về Hoạt động thông tin KH&CN,...), các công ước quốc tế (ví dụ, Công ước Bern), chính sách về Giáo dục, đào tạo, chính

sách và mục tiêu phát triển của trường đại học,... Có lẽ các trường đại học của Việt Nam cũng cần sớm nghiên cứu và xây dựng các hệ thống quy định hợp lý sao cho việc trở thành thành viên của Mạng thông tin luận án các trường đại học trên thế giới - một tổ chức quốc tế nhằm hỗ trợ việc thu thập, tạo lập, sử dụng, phổ biến và bảo quản các tài liệu điện tử là bản sao các luận án, luận văn dạng in trên giấy (Networked Digital Library of Theses and Dissertations - ND LTD) không làm phương hại đến quyền sở hữu trí tuệ của các tác giả của mình. Ngoài ra, mỗi trường đại học cần sớm xây dựng chính sách giao nộp, quản lý và khai thác nguồn tin nội sinh của mình cũng như các điều kiện cần thiết để thực thi chính sách này.

- Phát triển nguồn tin nội sinh theo hướng là bộ phận quan trọng của Intranet trường đại học; Phát triển nguồn tin nội sinh để tạo một Cổng thông tin phục vụ nghiên cứu, đào tạo - đặc biệt là đào tạo từ xa, đào tạo trên mạng. Sự phát triển các nguồn tin dạng số, khai thác trực tuyến trên mạng sẽ là sự chuẩn bị tích cực và chủ

động của trung tâm TT-TV đại học trước nhu cầu phát triển của trường đại học.

- Hình thành một số đề án phát triển nguồn tin nội sinh. Đề án có thể bao gồm những bộ phận cấu thành như: cơ sở hạ tầng (tạo lập một Web

Library Portal cho trường đại học); phát triển bộ sưu tập các luận án/ luận văn; bộ sưu tập các chương trình, các kết quả nghiên cứu và các tư liệu điều tra, điền dã; bộ sưu tập các giáo trình và hệ thống tư liệu sát hạch; bộ sưu tập các kỹ yếu hội nghị,

hội thảo,... Một sự phân hoạch hợp lý cũng như hình thành các chính sách thích hợp sẽ tạo cho việc đi đến mục đích cuối cùng của chúng ta- nâng cao hiệu quả quản lý, khai thác nguồn tin nội sinh của trường đại học- sớm trở nên hiện thực.

Tài liệu tham khảo

1. ACRL Task Force on Academic Library Outcomes Assessment, 27 June 1998, <http://www.ala.org/acrl/outcome.html>.

2. ACRL Guidelines for Instruction Programs in Academic Libraries, <http://www.ala.org/acrl/guides/guiis.html>

2.1. Guidelines for Extended Academic Library Services: A Draft.// College & Research Libraries News. 1997. Vol 58. Feb.. pp. 98-102.

2.2. Guidelines for Instruction Programs in Academic Libraries.// College & Research Libraries News. 1997. Vol. 58. Apr.pp. 264-266.

2.3.Guidelines for University Undergraduate Libraries.// College & Research Libraries News. 1997. Vol. 58. Aug. pp. 330-333..

3. Association of College and Research Libraries, Information Literacy Competency Standards for Higher Education. ACRC Board, 2000.

4. Hoàng Đức Liên. Một số vấn đề tin học hoá trong thư viện các trường đại học: Báo cáo khoa học trình bày tại Hội thảo do Liên hiệp thư viện đại học khu vực phía Bắc và khu vực phía Nam tổ chức tại Hà Nội, ngày 11-12/12/2004.//Kỹ yếu Hội thảo Thông tin Thư

viện lần thứ 2.- H. 2004. tr. 29-32

5. Joint Information Systems Committee, Managed Learning Environments: a workshop run by JISC Assist, 25 February and 7 March 2000 Final Report.

6. JUSTEIS - JISC Usage Surveys: Trends in Electronic Information Services. Final Report - 1999/2000 cycle. Report prepared by C.J. Armstrong, R.E. Lonsdale, D.A. Stoker & C.J. Urquhart. August 2000.

7. Jerry D. Campbell. The Case For Creating a Scholars Portal to the Web: A White Paper.

8. Nguyễn Huy Chương, Tôn Quốc Bình. Xây dựng bộ sưu tập học liệu số hoá: Báo cáo khoa học trình bày tại Hội thảo Đổi mới hoạt động thông tin thư viện đại học, Đà Nẵng, 27-28/10/2004.

9. Standards for College Libraries.// College & Research Libraries News. 1995. Vol. 56. Apr. pp. 245-257.

10. Managing the Introduction of Technology in the Delivery and Administration of Higher Education. Prepared by Philip Yetton & Associates, Department of Employment, Education, Training and Youth Affairs. Canberra, April 1997.